

مقایسه اعتماد اجتماعی میان دانشجویان وابسته و غیر وابسته به اینترنت

نوشته

سمیه تاجیک اسماعیلی*

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۱/۰۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۲/۰۳

فصلنامه / سال سی و چهارم / شماره ۲ / پیاپی ۱۳۱ / ۳۴

مقایسه اعتماد اجتماعی میان دانشجویان وابسته و غیر وابسته (۹۷-۷۳)

چکیده

مطالعه آثار و تبعات گوناگون وابستگی به اینترنت، هسته مرکزی بسیاری از پژوهش‌های اخیر را تشکیل داده و به نظر می‌رسد وابستگی به اینترنت، بر متغیر اعتماد نیز تأثیرگذار باشد. لذا، پژوهش حاضر با هدف بررسی مقایسه اعتماد اجتماعی میان دانشجویان وابسته به اینترنت با دانشجویان غیر وابسته به اینترنت طراحی و اجرا شده است. پژوهش حاضر به لحاظ هدف، کاربردی و از نظر روش مقایسه‌ای است که با تکنیک پیمایش و ابزار اندازه‌گیری پرسشنامه انجام شده است. بدین منظور، نمونه‌ای ۴۰۰ نفری از میان کلیه دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی شهر تهران (۵۱۵ و ۲۸۲ نفر) در سال ۱۳۹۸، انتخاب و به پرسشنامه ۲۵ سؤالی «اعتماد اجتماعی» صفاری نیا و شریف (۱۳۸۹)، مشتمل بر پنج شاخص صداقت، صراحت، تمایلات همکاری جویانه، اطمینان و اعتماد کردن، و پرسشنامه ۸ سؤالی «وابستگی به چت کردن در اینترنت» یانگ، پاسخ دادند. نتایج آزمون t مستقل و ضریب همبستگی رتبه‌ای اسپیرمن در پژوهش نشان داد، وضعیت کلی اعتماد اجتماعی دانشجویان مورد مطالعه با میانگین ۳/۳۸ بیش از حد وسط بوده و دانشجویان مورد مطالعه به میزان ۳۱/۲ درصد به اینترنت وابستگی داشته‌اند. در متغیر اعتماد کردن و صداقت از شاخص‌های اعتماد اجتماعی، بین دانشجویان وابسته و غیر وابسته به اینترنت، تفاوت معناداری وجود دارد ($p < 0.05$). با افزایش وابستگی به اینترنت از تمایلات همکاری جویانه و صداقت دانشجویان کاسته می‌شود. اعتماد اجتماعی، در شاخص‌های اعتماد کردن و صداقت، بین دانشجویان وابسته به اینترنت ضعیف‌تر است و توجه، برنامه‌ریزی و اقدام‌های لازم برای کنترل و کاهش وابستگی به اینترنت و تبعات منفی آن در اعتماد اجتماعی، ضروری و مهم است.

کلیدواژه: وابستگی به اینترنت، اعتماد اجتماعی، ابعاد اعتماد اجتماعی، دانشجویان.

* استادیار گروه علوم ارتباطات، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شرق (نویسنده مسئول)، تهران، ایران so.tajik@iauet.ac.ir

مقدمه

اعتماد اجتماعی^۱ از مفاهیمی است که در چند دهه اخیر با چشم انداز خاصی مطرح شده (پورمحمدی، ۱۳۷۸؛ عباس زاده، ۱۳۸۳). و نظریه‌ها و دیدگاه‌های برجسته و مهمی درباره آن ابراز شده است. منظور از اعتماد اجتماعی، پذیرش خطر مواجهه و ارتباط با دیگران است، با این تصور که آنها چنان که انتظار می‌رود رفتار خواهند کرد (شارع پور، ۱۳۸۰؛ والر و دیگران، ۲۰۰۷؛ شارع پور و دیگران، ۱۳۹۰). اعتماد اجتماعی یکی از اجزای اصلی سرمایه‌های اجتماعی است و معمولاً آن را به منزله یکی از شاخص‌های کلیدی بررسی سرمایه‌های اجتماعی به کار می‌برند؛ حتی در مواقعی می‌توان گفت که بهترین یا تنها ترین شاخص بررسی سرمایه‌های اجتماعی است (دلیهی^۲، ۲۰۰۳).

با توجه به اهمیت اعتماد در کنش اجتماعی، به عنوان عاملی برای کنترل و پیش‌بینی رفتار کنشگران در سطوح مختلف، اعتماد نقش مؤثری در تعیین نظم اجتماعی دارد. به زعم نظریه‌پردازان این حوزه، بی‌اعتمادی و یا پایین بودن میزان اعتماد اجتماعی، کنش اجتماعی را دشوار و در نتیجه نظم اجتماعی را مختل خواهد کرد. به این معنی که افراد در موقعیت‌های توأم با بی‌اعتمادی، در عمل نمی‌توانند با آسودگی خاطر دست به کنش با هم‌نوعان خود بزنند (حسین پور و معتمدنژاد، ۱۳۹۴؛ جوادی پورا و هاشم‌نژاد ابرسی، ۱۳۹۶).

در قلمرو روان‌شناسی، زندگی با اعتماد آغاز می‌شود که بستر مهرورزی و موجبات رشد و انسجام آن را فراهم می‌آورد. در روان‌شناسی، اعتماد یعنی باور و اتکا به کسی که بر اساس آنچه از او انتظار می‌رود، عمل کند (صفاری‌نیا، ۱۳۹۱). در حوزه جامعه‌شناسی، اعتماد به عنوان ویژگی روابط اجتماعی یا ویژگی نظام اجتماعی مفهوم‌سازی می‌شود. این دیدگاه بر زمینه‌های اجتماعی تأکید می‌کند. در این دیدگاه اعتماد، بیشتر به عنوان یک ویژگی جمعی مورد توجه قرار می‌گیرد و بنابراین برای محصولات نهادی جامعه کاربرد دارد (میسنال، ۱۹۹۶؛ به نقل از کافی، ۱۳۸۰؛ صفاری‌نیا، ۱۳۹۱). روان‌کاو نام‌دار، اریک اریکسون، اعتماد را مبنای اساسی هرگونه رابطه شخصی می‌داند و شکل‌گیری و رشد اعتماد را یکی از عوامل اصلی در انطباق و سازگاری و ایجاد شخصیت سالم به شمار می‌آورد (کیل و کاوانا^۳، ۱۹۹۶).

نظریه‌های اعتماد در حوزه‌های مختلف مطرح شده‌اند. از مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به حوزه روان‌شناسی و روان‌شناسی اجتماعی، با تأکید بر احساسات و عواطف و ارزش‌های فردی، و حوزه جامعه‌شناسی، با تأکید بر ویژگی جمعی اعتماد در روابط اجتماعی اشاره کرد. اعتماد مفهوم کانونی نظریه‌های کلاسیک جامعه‌شناسان و نیز محور تئوری‌های نوین سرمایه

1. Social trust
2. Delihey
3. Kail & Cavanaugh

افق‌های فرهنگی ما را به روی آداب و رسوم و روش‌های گوناگون زندگی باز کرده و درک جدیدی از جهان را، به عنوان یک بافت فرهنگی، اجتماعی و اخلاقی معنادار ایجاد می‌کند (تامپلسون، ۱۳۸۱؛ بوربور و تاجیک اسماعیلی، ۱۴۰۰: ۱۲۳). اینترنت در ایران نیز هر روز فراگیرتر می‌شود و همین امر سبب شده تا توجه روان‌شناسان و جامعه‌شناسان به استفاده مفراطی و آسیب‌شناسانه از این فناوری معطوف شود (عزیزی نژاد و دیگران، ۱۳۹۳). وجود برخی مزایای اینترنت، در استفاده زیاد از آن بی‌تأثیر نبوده و مصرف بیش از حد یا استفاده افراطی از اینترنت، ممکن است منجر به بروز نوعی وابستگی به اینترنت شود که گاه از آن تحت عنوان اعتیاد به اینترنت نیز یاد می‌شود. اعتیاد به اینترنت در زیرمجموعه اختلالات تکانه‌ای آمده و نوعی استفاده از اینترنت است که بتواند مشکلات روان‌شناختی، اجتماعی، درسی و یا شغلی در زندگی فرد ایجاد کند. رایج‌ترین تعریف اعتیاد به اینترنت این است که نوعی وابستگی رفتاری به اینترنت ایجاد کند. کاربردهای فراوان اینترنت و جذابیت‌های آن سبب شده در سال‌های اخیر پدیده‌ای با عنوان «اعتیاد به اینترنت»^۱ ظهور یابد. به گفته فلاح‌مهنه^۲ (۲۰۰۷) اعتیاد به اینترنت با عبارتهایی نظیر اختلال ناشی از استفاده بیش از حد از اینترنت یا استفاده نامعقول و بیمارگونه از اینترنت تعریف می‌شود. اعتیاد اینترنتی، انسان‌ها را به افرادی رهاشده تبدیل کرده و بر روابط اجتماعی آنان تأثیر می‌گذارد (میرزائیان و دیگران، ۱۳۹۰).

مفهوم اعتیاد که در واقع، به معنی وابستگی فیزیکی به یک ماده است که برای استفاده مفراطی از اینترنت نیز به کار برده شده است. این اصطلاح را، در سال ۱۹۹۶ کلدبرگ مطرح کرد. او از افرادی نام می‌برد که برای دیدن نمایشگر رایانه، خانواده را رها می‌کنند و تمایل دارند زمان خود را، با رایانه و تارنماهای مختلف اینترنت بگذرانند. در چنین حالتی، کاربست مفراطی آن، منجر به بروز آسیب‌های اجتماعی، روان‌شناختی و شغلی می‌شود (عزیزی نژاد و دیگران، ۱۳۹۳). علامت‌های عمده اعتیاد، که باید حداقل ۲۰ ماه ادامه داشته باشند، عبارت‌اند از: ایجاد تحمل، علائم سندرم ترک (مانند لرزش، اضطراب، افکار تکراری راجع به اینترنت، خیال‌پردازی و رویا دیدن راجع به اینترنت، حرکات ارادی یا غیرارادی انگشتان)، اجبار به استفاده از اینترنت به منظور کاهش یا جلوگیری از علائم ترک، استفاده بیش از مدتی که فرد از ابتدا قصد استفاده دارد، کاهش فعالیت‌های اجتماعی، شغلی و تفریحی و خطر از دادن شغل، تحصیل و فرصت‌های کاری به دلیل استفاده افراطی از اینترنت است (فیتز پاتریک^۳، ۲۰۰۸).

کاس^۴ (۲۰۱۴) وابستگی به اینترنت را مانند اختلال در نظر می‌گیرد؛ نوعی اختلال که فرد مبتلا، صفحه اینترنت را جذاب‌تر از واقعیت زندگی روزمره می‌بیند. به نظر کاس هرکسی که

1. Internet Addiction
2. Fallah Mehaneh
3. Fitzpatrick
4. Kuss

رایانه دارد در معرض وابستگی است؛ اما افرادی که خجالتی، افسرده، تنها و بی حوصله هستند، یا آنهایی که از اعتیاد دیگری بهبودی می‌یابند، بیشتر در معرض خطر قرار دارند. وابستگی به فناوری به طور عملیاتی «وابستگی غیر شیمیایی» (رفتاری) تعریف می‌شود که شامل انسان و دستگاه است. این اعتیاد ممکن است انفعالی (مثلاً تلویزیون) یا فعال (مثل بازی‌های رایانه‌ای) باشد و معمولاً جنبه‌های الفاکنده و تقویت‌کننده‌ای دارد که ممکن است وابستگی را تشدید کند (سهنایر - بائوم و فورینگر، ۲۰۱۵). برای تشخیص وابستگی به اینترنت، مانند سایر اختلالات روانی، باید ملاک‌ها و نشانه‌های بالینی را با در نظر گرفتن مدت زمان و فراوانی و شدت سنجد. نزدیک‌ترین معیار به این اختلال، معیار قماربازی مرضی است که شبیه به ماهیت مرضی استفاده از اینترنت است (لی^۲ و دیگران، ۲۰۱۴).

از ویژگی‌های فکری و نهادی جامعه مدرن، بالا رفتن سطح تحصیلات و گسترش هرچه بیشتر مؤسسه‌های آموزش عالی است. این امر، بر کارکردهای اجتماعی مفهوم اعتیاد تأثیرگذار است و در ضمن نیازمند بسط اعتیاد در سطوح مختلف آموزشی - اعتماد متقابل دانشجویان به یکدیگر، اعتماد نسبت به جنس مخالف، اعتماد به استادان و متولیان آموزش و اعتماد به مدیریت دانشگاه - است. دانشجویان از ارکان اصلی نیروهای انسانی کشور محسوب می‌شوند و نقش بسزایی در تحول، پیشرفت و تعالی هر کشور دارند. با توجه به اهمیت نقش دانشجویان در پیشرفت و تعالی جوامع، طبیعی است که عوامل مؤثر در رشد اجتماعی، (میرزائیان و دیگران، ۱۳۹۰) رشد علمی، تأمین سلامت جسمانی، روحی و عاطفی این قشر از اهمیت بالایی برخوردار باشد. از سویی ورود به دانشگاه یک رویداد مهم و بسیار حساس در زندگی نیروهای کارآمد و فعال جوان در هر کشوری به شمار می‌رود، که غالباً با تغییرهای زیادی در روابط اجتماعی و فردی آنها همراه است (احمری طهران و دیگران، ۱۳۸۷).

مطالعات انجام‌شده روی دانشجویان نشان می‌دهد میزان استفاده از اینترنت، همچنین میزان بروز و شیوع اعتیاد و وابستگی به اینترنت در حال افزایش است (خی‌یو^۳، ۲۰۰۸؛ بیرامی و دیگران، ۱۳۹۳). اعتیاد به اینترنت در دانشجویان با مشکلاتی از قبیل کاهش ارتباطات میان فردی، عصبانیت، پرخاشگری و هیجان همراه است (سو^۴ و دیگران، ۲۰۰۹؛ بیرامی و دیگران، ۱۳۹۳). همچنین اعتیاد به اینترنت باعث افت تحصیلی دانشجویان می‌شود (ویزشر، ۱۳۸۴؛ بیرامی و دیگران، ۱۳۹۳). مطالعه‌های انجام‌شده در زمینه وضعیت اعتیاد اجتماعی، ابعاد و عوامل مرتبط با آن و همچنین در زمینه وابستگی به اینترنت، در ایران، از نظر کمی و کیفی قابل توجه است؛ لیکن هنوز پرسش‌های زیادی هست که پژوهشگران باید به آن‌ها پاسخ دهند.

1. Lehenbauer- Baum & Fohringer
2. Li
3. Xu
4. Seo

نگارنده در جست‌وجوی خود، به پژوهشی برخورد نکرد که دقیقاً رابطه میان وابستگی یا اعتماد به اینترنت و اعتماد اجتماعی را مورد سنجش قرار دهد، ولی در ادامه، به پژوهش‌هایی در زمینه اعتماد اجتماعی و آثار وابستگی به اینترنت اشاره می‌شود.

تاجیک اسماعیلی و آقایی (۱۳۹۹) با انجام پژوهشی دریافتند که روابط صمیمانه میان کاربران وابسته به اینترنت در ابعاد مطالعه‌شده، ضعیف‌تر از کاربران غیر وابسته است. نتایج پژوهش فرقانی و مهاجری (۱۳۹۷) نشان داد، میزان اعتماد جوانان در شهر تهران به شبکه‌های اجتماعی، متوسط و رو به بالا است و متغیر طراحی ظاهری و راحتی کار با نرم‌افزار شبکه‌های اجتماعی، بیشترین تأثیر و متغیر امنیت نرم‌افزار، کمترین تأثیر را در اعتماد داشتند. نتایج پژوهش موسوی و اسدنژاد احمدآبادی (۱۳۹۴) نشان داد، فرهنگ اعتماد در فضای مجازی وجود دارد، هرچند میزان فرهنگ اعتمادی که در فضای مجازی شکل گرفته است، در حد متوسط رو به پایین قرار دارد.

حقیقی و منتظر (۱۳۹۴) در پژوهشی دریافتند که با توجه به انواع شبکه‌های اجتماعی، ویژگی‌های کاربرپذیری، پشتیبانی از فناوری به‌روز، یکپارچگی و میزان برخورداری از اخلاق در صدر عوامل اثرگذار بر اعتماد کاربران قرار دارند. یافته‌های پژوهش تاجیک اسماعیلی (۱۳۹۴) نشان داد، با افزایش وابستگی به اینترنت، میزان اضطراب امتحان دانشجویان افزایش می‌یابد. شهبازی‌راد و میردریگوند (۱۳۹۳) دریافتند، اعتماد به اینترنت با افسردگی، رابطه مثبت و با سلامت روان، رابطه منفی دارد. صالحی و یآوری (۱۳۹۳) نیز با انجام پژوهشی دریافتند، بین ارزش‌های خانوادگی، کنترل اجتماعی والدین، حمایت اجتماعی خانواده، تحصیلات والدین و آگاهی والدین از فناوری‌های ارتباطی، با آسیب‌های ناشی از استفاده نادرست از اینترنت، رابطه معناداری وجود دارد.

یافته‌های بیرامی و دیگران (۱۳۹۳) نشان داد وضعیت افرادی که اعتماد اینترنتی داشتند، در ابعاد حمایت اجتماعی ادراک‌شده و احساس تنهایی اجتماعی - عاطفی نامطلوب‌تر بود. نتایج تحقیقات محسنی تبریزی و دیگران در سال ۲۰۱۲، بین جوانان ۱۸ تا ۲۹ سال تهرانی نشان داد، میانگین ساعات استفاده از اینترنت برای کاربران ۱۴ ساعت و ۱۷ دقیقه در هفته بود. ۲۹ درصد کاربران، به اینترنت اعتماد داشتند و همه آنها درجات مختلفی از احساس ضعف و ناتوانی در انجام امور، اجتماع‌گریزی، تنهایی و انزوای اجتماعی و عدم تمایل به روابط و تعامل بین فردی را از خود نشان دادند. یافته‌های پژوهش نیازی و کرمانی نصرآبادی (۱۳۹۱) میان اعتماد به اینترنت و میزان اعتماد اجتماعی رابطه نشان می‌دهد.

نتایج پژوهش تاکاکورا^۱ (۲۰۱۱) جهت بررسی تأثیر اعتماد اجتماعی بر رفتار سیگار کشیدن و مصرف الکل دانش‌آموزان نشان داد که اعتماد در سطح فردی، با سیگار کشیدن و مصرف

الکل، در دانشجویان دختر و پسر رابطه منفی دارد. مروری بر سوابق تجربی داخلی و خارجی نشان می‌دهد که پژوهشگران، متناسب با موضوع و محور مورد مطالعه خود، هر یک با رویکرد و از نقطه نظر متفاوتی به جنبه‌هایی از آثار وابستگی به اینترنت یا رابطه میان اعتماد اجتماعی با متغیرهای گوناگون دیگر پرداخته‌اند. اما هیچ یک از پیشینه‌ها، اعتماد اجتماعی در کاربران وابسته را با کاربران غیر وابسته به اینترنت مقایسه نکرده‌اند؛ مسئله‌ای که پژوهش حاضر به دنبال دستیابی به آن بوده است. لذا، پژوهش حاضر از این نظر دارای نوآوری است.

دانشجویان که اغلب از قشر جوان جامعه هستند، در برهه‌ای از زندگی قرار دارند که در حال انتخاب تحصیل، شغل، یا فراهم کردن مقدمات ازدواج و ... بوده و یا این تصمیم‌ها را پیش از این اخذ کرده‌اند، و اکنون باید با نگرش‌ها، باورها و کنش‌های مناسب، آن تصمیم‌ها را حمایت کنند. از آنجا که پژوهش‌ها نشان داده‌اند وابستگی به اینترنت بر ابعاد، جنبه‌ها و زمینه‌های مختلف زندگی انسان، مانند اضطراب، افسردگی، هویت، عملکرد تحصیلی و شغلی، ارتباطات و ... بی‌تأثیر نیست، فرض نگارنده این است که اعتماد اجتماعی نیز با اعتیاد به اینترنت، بی‌ارتباط نبوده و با افزایش استفاده از اینترنت، میزان اعتماد اجتماعی کاربران کاهش می‌یابد.

بنابراین، پژوهش حاضر با هدف بررسی و مقایسه اعتماد اجتماعی، میان دانشجویان وابسته به اینترنت با دانشجویان غیر وابسته، طراحی و اجرا شده و پرسش اصلی پژوهش این است که: آیا اعتماد اجتماعی میان دانشجویان وابسته به اینترنت با دانشجویان غیر وابسته، تفاوت معناداری دارد؟ بر همین مبنا، فرضیه اصلی پژوهش، بدین شرح است:

- «اعتماد اجتماعی در میان دانشجویان وابسته و غیر وابسته به اینترنت تفاوت معناداری دارد».

فرضیه‌های فرعی پژوهش نیز به این شرح‌اند:

- میزان وابستگی به اینترنت و اعتماد اجتماعی در دانشجویان زن و مرد متفاوت است.
- میزان وابستگی به اینترنت و اعتماد اجتماعی در دانشجویان متأهل و مجرد متفاوت است.
- میزان وابستگی به اینترنت و اعتماد اجتماعی در دانشجویان بر اساس وضعیت مالی خانواده متفاوت است.
- میزان وابستگی به اینترنت و اعتماد اجتماعی در دانشجویان بر اساس سن و مقطع تحصیلی متفاوت است.

روش پژوهش

پژوهش حاضر به لحاظ هدف، کاربردی و از نظر روش، مقایسه‌ای است و با تکنیک پیمایش و ابزار اندازه‌گیری پرسشنامه انجام شده است. جامعه آماری پژوهش حاضر شامل کلیه دانشجویان مشغول به تحصیل در رشته‌ها، مقاطع تحصیلی و دانشکده‌های مختلف دانشگاه

آزاد اسلامی، واحدهای شهر تهران، (دانشجویان ترم اول تا ترم آخر) در سال تحصیلی ۱۳۹۸-۱۳۹۷ در نظر گرفته شدند که بر اساس آخرین آمار وزارت علوم، تحقیقات و فناوری^۱ آمار دانشجویان دانشگاه آزاد در تهران، ۲۸۲ هزار و ۵۱۵ نفر هستند. حجم نمونه بر اساس جدول مورگان، تعداد تقریبی ۳۹۰ نفر به دست آمد که به منظور سهولت در مقایسه اعتماد میان دو گروه وابسته و غیر وابسته به اینترنت، تعداد نمونه به ۴۰۰ نفر افزایش پیدا کرد. نمونه مورد مطالعه، با روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای از میان واحدهای دانشگاه آزاد اسلامی شهر تهران انتخاب شدند. روش تجزیه و تحلیل داده‌ها در پژوهش حاضر، استفاده از آزمون‌های توصیفی (میانگین، انحراف معیار و ...) و آمار استنباطی (آزمون‌های مقایسه‌ای، t مستقل، ضریب همبستگی رتبه‌ای اسپیرمن) است.

در پژوهش حاضر از دو پرسشنامه استفاده شده است.

الف. پرسشنامه وابستگی به اینترنت یانگ (۱۹۹۸)

به منظور گردآوری داده‌های مربوط به متغیر مستقل پژوهش (وابستگی به اینترنت) از مقیاس استاندارد شده وابستگی به اینترنت یانگ (۱۹۹۸) استفاده شد که ۸ سؤال دو گزینه‌ای (بله، خیر) دارد؛ در این آزمون، هر آزمودنی که به ۵ یا بیشتر از ۵ مورد پاسخ مثبت دهد، وابسته به اینترنت به شمار می‌رود. بنابراین، حداقل نمره در این پرسشنامه صفر و حداکثر ۸ است. بدین معنی که اگر پاسخگویی که به هر ۸ سؤال پاسخ منفی دهد، نمره صفر دریافت می‌کند و این یعنی هیچ وابستگی به اینترنت ندارد، و اگر به هر ۸ سؤال پاسخ مثبت دهد، نمره ۸ می‌گیرد که نشان می‌دهد وابستگی کامل به اینترنت دارد. در پژوهش حاضر، دیدگاه و نظریه کیمبرلی یانگ در حوزه وابستگی یا اعتیاد به اینترنت، مبنای مفهومی و تئوریک در حوزه وابستگی به اینترنت در نظر گرفته شده است.

یانگ (۱۹۹۸)، عقیده دارد که خط‌برش معینی وجود ندارد، که بر اساس آن بتوان افراد وابسته و غیر وابسته را از یکدیگر جدا کرد. به علاوه اعتیاد، تنها بر اساس ساعت استفاده قابل تشخیص نیست. برخی از افراد ممکن است علائم اعتیاد را با ۲۰ ساعت در هفته نشان دهند، در حالی که برخی دیگر که بیش از ۳۰ ساعت در هفته وقت صرف می‌کنند، این علائم را بروز ندهند. عامل مهمی که در این خصوص باید به آن توجه شود این است که آیا اینترنت در زندگی فرد تأثیر داشته یا خیر؟ آیا زمان صرف‌شده در اینترنت در زندگی خانوادگی، زناشویی، اجتماعی، حرفه‌ای، تحصیلی، هویت و کارهای روزمره و مانند این‌ها تأثیرگذار بوده است یا خیر؟ (یانگ، ۱۹۹۹). پس از آن یانگ، در مطالعه‌های بعدی خود، درباره وابستگی به اینترنت و آثار آن، از این تست استفاده کرد. در پژوهش حاضر، از این پرسشنامه برای سنجش میزان وابستگی به اینترنت دانشجویان، استفاده شده است.

۱. گزارش آمار دانشجویان دانشگاه آزاد با مراجعه به وزارت علوم تحقیقات و فناوری اخذ شده است.

ب. پرسشنامه اعتماد اجتماعی صفاری نیا و شریف (۱۳۸۹)

این پرسشنامه بر اساس نظریه جانسون (۱۹۹۳) طراحی شد که مشتمل بر پنج شاخص صداقت، صراحت، تمایلات همکاری جویانه، اطمینان و اعتماد کردن است. این پرسشنامه را پس از ساخته شدن، از نظر مفهومی و دقت به کارگیری کلمه‌های معادل و جمله‌بندی مناسب، چند تن از متخصصان روان‌شناسی مورد مقایسه و بازبینی قرار داده‌اند. گویه‌های ۱، ۲، ۳، ۴، ۵ خرده‌مقیاس «رفتار مبتنی بر اعتماد کردن»، گویه‌های ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰ خرده‌مقیاس «تمایلات همکاری جویانه»، گویه‌های ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۵ خرده‌مقیاس «صراحت»، گویه‌های ۱۶، ۱۷، ۱۸، ۱۹، ۲۰ خرده‌مقیاس «صداقت» و گویه‌های ۲۱، ۲۲، ۲۳، ۲۴، ۲۵ خرده‌مقیاس «اطمینان» را می‌سنجند. نمره‌گذاری گویه‌ها، بر اساس مقیاس لیکرت پنج درجه‌ای، به صورت «کاملاً موافق = ۵»، «موافق = ۴»، «نظری ندارم = ۳»، «مخالف = ۲» و «کاملاً مخالف = ۱» انجام می‌شود. بنابراین، حداقل و حداکثر نمره کسب‌شده از این پرسشنامه به ترتیب برابر با ۲۵ و ۱۲۵ خواهد بود. لازم به ذکر است که گویه‌های ۲، ۴، ۱۴، ۱۵، ۱۷، ۱۸، ۲۰، ۲۳، ۲۴ به صورت معکوس نمره‌گذاری شده‌اند.

روایی هر دو پرسشنامه، به روش روایی محتوایی و صوری مورد سنجش قرار گرفت. بدین ترتیب که هر دو پرسشنامه، به همراه اهداف و فرضیه‌ها، به چند نفر از استادان صاحب‌نظر در حوزه مربوطه داده شد و پس از تأیید، به اجرا درآمد. پایایی پرسشنامه وابستگی به اینترنت یانگ (۱۹۹۸)، با استفاده از روش آلفای کرونباخ، $0/93$ به دست آمد. در پژوهش صفاری نیا و شریف (۱۳۸۹) پایایی پرسشنامه با استفاده از روش آلفای کرونباخ، برای کل پرسشنامه، برابر با $0/95$ و برای پنج خرده‌مقیاس آن به ترتیب برابر با $0/97$ ، $0/97$ ، $0/96$ ، $0/96$ و $0/96$ به دست آمد، که میزان رضایت‌بخشی است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

یافته‌های پژوهش وضعیت متغیرهای اصلی پژوهش

جدول ۱. وضعیت اعتماد اجتماعی و وابستگی به اینترنت

جنسیت	اعتماد کردن، از ۵	تمایلات همکاری جویانه، از ۵	صراحت، از ۵	صداقت، از ۵	اطمینان، از ۵	اعتماد اجتماعی، از ۵	وابستگی به چت کردن در اینترنت، از ۸
مرد	میانگین	۳/۹۲	۳/۳۸	۳/۰۷	۲/۹۵	۳/۴۰	۲/۶۱
	تعداد	۱۶۲	۱۶۵	۱۶۳	۱۶۳	۱۶۵	۱۶۶
	انحراف استاندارد	۰/۵۶	۰/۴۲	۰/۴۲	۰/۳۷	۰/۵۷	۰/۲۵
زن	میانگین	۳/۵۴	۳/۸۸	۳/۳۱	۳/۰۷	۳/۳۵	۲/۱۹
	تعداد	۱۱۸	۱۱۸	۱۱۷	۱۱۷	۱۱۸	۱۱۷
	انحراف استاندارد	۰/۵۱	۰/۴۴	۰/۳۷	۰/۴۵	۰/۶۰	۰/۲۶
جمع	میانگین	۳/۶۱	۳/۹۱	۳/۳۵	۳/۰۷	۳/۳۸	۲/۴۴
	تعداد	۲۸۰	۲۸۳	۲۸۰	۲۸۰	۲۸۰	۲۸۳
	انحراف استاندارد	۰/۵۴	۰/۴۳	۰/۴۰	۰/۴۱	۰/۵۸	۰/۲۶

دانشجویان به ترتیب شاخص‌های تمایلات همکاری جویانه با میانگین ۳/۹۱، اعتماد کردن با میانگین ۳/۶۱، صراحت با میانگین ۳/۳۵ و صداقت با میانگین ۳/۰۷، را بیش از حد متوسط، ولی اطمینان با میانگین ۲/۹۳، را کمتر از حد متوسط دیده‌اند. وضعیت کلی اعتماد اجتماعی نیز توسط دانشجویان مورد مطالعه با میانگین ۳/۳۸ بیش از حد وسط دیده شده است.

مقایسه نگاه دانشجویان وابسته به اینترنت در اعتماد اجتماعی

جدول ۲. آزمون t مستقل، مقایسه اعتماد اجتماعی در دانشجویان وابسته به اینترنت و غیر وابسته

زیر شاخص‌های اعتماد اجتماعی	سطوح وابستگی به چت	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	خطای استاندارد میانگین
اعتماد کردن	غیر وابسته	۲۱۱	۳/۶۵	۰/۵۴	۰/۰۴
	وابسته	۹۳	۳/۵۰	۰/۵۴	۰/۰۶
تمایلات همکاری جوانه	غیر وابسته	۲۱۳	۳/۸۹	۰/۴۱	۰/۰۳
	وابسته	۹۴	۳/۹۷	۰/۴۸	۰/۰۵
صراحت	غیر وابسته	۲۱۰	۳/۳۵	۰/۳۸	۰/۰۳
	وابسته	۹۳	۳/۳۳	۰/۴۷	۰/۰۵
صداقت	غیر وابسته	۲۱۰	۳/۱۱	۰/۴۱	۰/۰۳
	وابسته	۹۳	۲/۹۷	۰/۳۸	۰/۰۴
اطمینان	غیر وابسته	۲۱۰	۲/۹۴	۰/۵۸	۰/۰۴
	وابسته	۹۳	۲/۹۵	۰/۵۶	۰/۰۶
اعتماد اجتماعی	غیر وابسته	۲۱۳	۳/۳۹	۰/۲۷	۰/۰۲
	وابسته	۹۴	۳/۳۵	۰/۲۶	۰/۰۳

بر اساس نتایج آزمون t مستقل که در جدول‌های ۱ و ۲ ملاحظه می‌شود، در اعتماد کردن و صداقت از شاخص‌های اعتماد اجتماعی بین دانشجویان وابسته و غیر وابسته به اینترنت تفاوت معناداری وجود دارد ($p < 0.05$)، اعتماد کردن و صداقت در دانشجویان غیر وابسته به اینترنت بالاتر است.

رابطه بین شاخص‌های اعتماد اجتماعی با میزان وابستگی به اینترنت

جدول ۳. ضریب همبستگی اسپیرمن و معناداری رابطه شاخص‌های اعتماد اجتماعی با میزان وابستگی به اینترنت

وابستگی به چت کردن در اینترنت	همبستگی‌های ناپارامتریک (Nonparametric Correlations)	
-۰/۰۶۵	ضریب همبستگی اسپیرمن	اعتماد کردن
	معناداری	
	جامعه نمونه	
۰/۲۵۷	ضریب همبستگی اسپیرمن	تمایلات همکاری‌جویانه
	معناداری	
	جامعه نمونه	
۳۰۴	ضریب همبستگی اسپیرمن	صراحت
	معناداری	
	جامعه نمونه	
۰/۱۹۱ (***)	ضریب همبستگی اسپیرمن	صداقت
	معناداری	
	جامعه نمونه	
۰/۰۰۱	ضریب همبستگی اسپیرمن	اطمینان
	معناداری	
	جامعه نمونه	
۳۰۷	ضریب همبستگی اسپیرمن	اعتماد کردن
	معناداری	
	جامعه نمونه	
-۰/۰۳۷	ضریب همبستگی اسپیرمن	صداقت
	معناداری	
	جامعه نمونه	
۰/۵۲۷	ضریب همبستگی اسپیرمن	اطمینان
	معناداری	
	جامعه نمونه	
۳۰۳	ضریب همبستگی اسپیرمن	صداقت
	معناداری	
	جامعه نمونه	
-۰/۲۸۳ (***)	ضریب همبستگی اسپیرمن	اعتماد کردن
	معناداری	
	جامعه نمونه	
۰	ضریب همبستگی اسپیرمن	صداقت
	معناداری	
	جامعه نمونه	
۳۰۳	ضریب همبستگی اسپیرمن	اطمینان
	معناداری	
	جامعه نمونه	
-۰/۰۲۹	ضریب همبستگی اسپیرمن	اعتماد کردن
	معناداری	
	جامعه نمونه	
۰/۶۱۹	ضریب همبستگی اسپیرمن	صداقت
	معناداری	
	جامعه نمونه	
۳۰۳	ضریب همبستگی اسپیرمن	اطمینان
	معناداری	
	جامعه نمونه	

معناداری در سطح ۰/۰۱

*** در جدول ۳ مشاهده می‌شود، بین میزان وابستگی به اینترنت با تمایلات همکاری‌جویانه رابطه مثبت و معنادار وجود دارد. اما این رابطه در مقوله صداقت، از شاخص‌های اعتماد اجتماعی، منفی و معنادار است ($p < 0.05$)، به این معنی که با افزایش وابستگی به اینترنت از صداقت دانشجویان کاسته می‌شود. میان وابستگی به اینترنت با زیرشاخص‌های اعتماد کردن، صراحت و اطمینان از ابعاد اعتماد اجتماعی رابطه معناداری مشاهده نشده است.

مقایسه دانشجویان زن و مرد در میزان اعتماد اجتماعی (رابطه میان جنسیت و اعتماد اجتماعی)

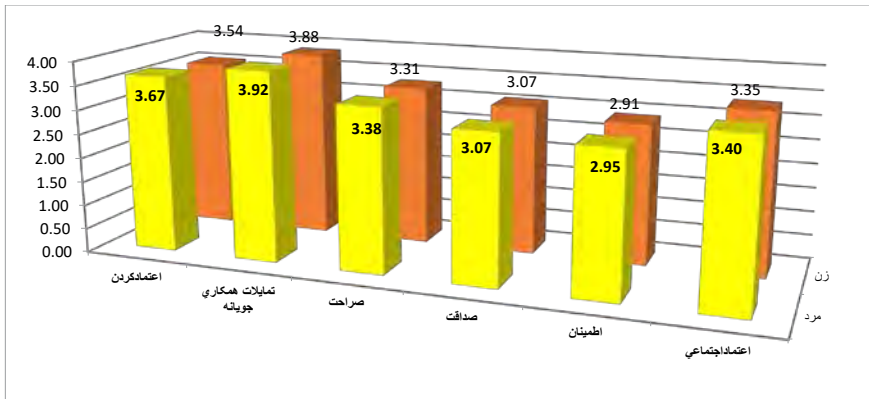
جدول ۴. آزمون t مستقل، مقایسه اعتماد اجتماعی در دانشجویان زن و مرد

خطای استاندارد میانگین	انحراف استاندارد	میانگین	تعداد	جنسیت	زیرشاخص‌های اعتماد اجتماعی
۰/۰۴	۰/۵۶	۳/۶۷	۱۶۲	مرد	اعتماد کردن
۰/۰۵	۰/۵۱	۳/۵۴	۱۱۸	زن	
۰/۰۳	۰/۴۲	۳/۹۲	۱۶۵	مرد	تمایلات همکاری‌جویانه
۰/۰۴	۰/۴۴	۳/۸۸	۱۱۸	زن	
۰/۰۳	۰/۴۲	۳/۳۸	۱۶۳	مرد	صراحت
۰/۰۳	۰/۳۷	۳/۳۱	۱۱۷	زن	
۰/۰۳	۰/۳۷	۳/۰۷	۱۶۳	مرد	صداقت
۰/۰۴	۰/۴۵	۳/۰۷	۱۱۷	زن	
۰/۰۴	۰/۵۷	۲/۹۵	۱۶۳	مرد	اطمینان
۰/۰۶	۰/۶۰	۲/۹۱	۱۱۷	زن	
۰/۰۲	۰/۲۵	۳/۴۰	۱۶۵	مرد	اعتماد اجتماعی
۰/۰۲	۰/۲۶	۳/۳۵	۱۱۸	زن	

جدول ۵. ادامهٔ آزمون همبستگی

فاصله اطمینان ۹۵ درصد برای تفاضل		خطای استاندارد تفاضل	تفاضل میانگین‌ها	سطح معناداری	درجهٔ آزادی	محاسبه شده t	آزمون لیون برای تساوی واریانس‌ها		زیرشاخص‌های اعتماد اجتماعی
حد بالا	حد پایین						سطح معناداری	محاسبه شده F	
۰/۲۶	۰/۰۰	۰/۰۷	۰/۱۳	*۰/۰۵۱	۲۷۸	۱/۹۵۸	۰/۵۲۲	۰/۴۱	با فرض تساوی واریانس‌ها
۰/۲۶	۰/۰۰	۰/۰۶	۰/۱۳	*۰/۰۴۸	۲۶۳/۵	۱/۹۸۴	—	—	بافرض عدم تساوی واریانس‌ها
۰/۱۵	۰/۰۶	۰/۰۵	۰/۰۵	۰/۳۷	۲۸۱	۰/۸۹۸	۰/۵۷۹	۰/۳۰۹	بافرض تساوی واریانس‌ها
۰/۱۵	۰/۰۶	۰/۰۵	۰/۰۵	۰/۳۷۵	۲۴۳/۲	۰/۸۸۹	—	—	بافرض عدم تساوی واریانس‌ها
۰/۱۶	۰/۰۳	۰/۰۵	۰/۰۷	۰/۱۶۷	۲۷۸	۱/۳۸۴	۰/۰۵۶	۳/۶۹۱	بافرض تساوی واریانس‌ها
۰/۱۶	۰/۰۳	۰/۰۵	۰/۰۷	۰/۱۵۹	۲۶۶/۵	۱/۴۱۳	—	—	بافرض عدم تساوی واریانس‌ها
۰/۰۹	۰/۱۰	۰/۰۵	۰/۰۱	۰/۹۱۷	۲۷۸	۰/۱۰۴	۰/۰۹۳	۲/۸۴۷	بافرض تساوی واریانس‌ها
۰/۱۰	۰/۱۱	۰/۰۵	۰/۰۱	۰/۹۱۹	۲۱۹/۸	۰/۱۰۱	—	—	بافرض عدم تساوی واریانس‌ها
۰/۱۸	۰/۰۹	۰/۰۷	۰/۰۵	۰/۵۱۴	۲۷۸	۰/۶۵۳	۰/۰۵۶۲	۰/۳۳۷	بافرض تساوی واریانس‌ها
۰/۱۹	۰/۰۹	۰/۰۷	۰/۰۵	۰/۵۱۸	۲۴۳/۲	۰/۶۴۸	—	—	بافرض عدم تساوی واریانس‌ها
۰/۱۱	۰/۰۱	۰/۰۳	۰/۰۵	۰/۰۸۷	۲۸۱	۱/۷۱۶	۰/۷۱۲	۰/۱۳۶	بافرض تساوی واریانس‌ها
۰/۱۱	۰/۰۱	۰/۰۳	۰/۰۵	۰/۰۹	۲۴۵/۷	۱/۷۰۵	—	—	بافرض عدم تساوی واریانس‌ها

* براساس نتایج آزمون t مستقل در جدول ۵ ملاحظه می‌شود، تنها در اعتماد کردن از شاخص‌های اعتماد اجتماعی، بین دانشجویان زن و مرد تفاوت معناداری دیده می‌شود ($sig < 0.05$)، اعتماد کردن در دانشجویان مرد مورد مطالعه، بیشتر بوده است.

نمودار ۱. مقایسه میزان اعتماد اجتماعی و شاخص‌های آن در دانشجویان زن و مرد

رابطه بین اعتماد اجتماعی (و شاخص‌های آن) با برخی ویژگی‌های جمعیت‌شناختی

جدول ۶. ضریب همبستگی اسپیرمن و معناداری رابطه شاخص‌های اعتماد اجتماعی با برخی ویژگی‌های جمعیت‌شناختی

وضعیت مالی خانواده	مقطع تحصیلی	سن	همبستگی‌های ناپارامتریک (Nonparametric Correlations)	
			ضریب همبستگی اسپیرمن	معناداری
۰/۰۳	۰/۱۴۸ (%)	۰/۱۴۲ (%)	ضریب همبستگی اسپیرمن	اعتماد کردن
			معناداری	
			جامعه نمونه	
۰/۶۴۳	۰/۰۱۶	۰/۰۱۷	ضریب همبستگی اسپیرمن	تمایلات همکاری جویانه
			معناداری	
			جامعه نمونه	
۲۳۹	۲۶۳	۲۷۹	ضریب همبستگی اسپیرمن	صراحت
			معناداری	
			جامعه نمونه	
۰/۱۴۵ (%)	-۰/۰۹۷	-۰/۰۳۸	ضریب همبستگی اسپیرمن	صداقت
			معناداری	
			جامعه نمونه	
۰/۰۲۴	۰/۱۱۶	۰/۵۲۶	ضریب همبستگی اسپیرمن	صداقت
			معناداری	
			جامعه نمونه	
۰/۰۱۱	-۰/۰۵۳	-۰/۰۵۷	ضریب همبستگی اسپیرمن	صداقت
			معناداری	
			جامعه نمونه	
۰/۸۶۱	۰/۳۹	۰/۳۴۷	ضریب همبستگی اسپیرمن	صداقت
			معناداری	
			جامعه نمونه	
۲۴۰	۲۶۴	۲۷۹	ضریب همبستگی اسپیرمن	صداقت
			معناداری	
			جامعه نمونه	
-۰/۰۰۵	۰/۱۲۲ (%)	-۰/۰۸۸	ضریب همبستگی اسپیرمن	صداقت
			معناداری	
			جامعه نمونه	
۰/۹۶۲	۰/۰۴۸	۰/۱۴۲	ضریب همبستگی اسپیرمن	صداقت
			معناداری	
			جامعه نمونه	
۲۴۰	۲۶۴	۲۷۹	ضریب همبستگی اسپیرمن	صداقت
			معناداری	
			جامعه نمونه	

۰/۰۷۶	- ۰/۰۷۱	- ۰/۰۳۲	ضریب همبستگی اسپیرمن	اطمینان
۰/۲۴۱	۰/۲۵۲	۰/۵۹۷	معناداری	
۲۴۰	۲۶۴	۲۷۹	جامعه نمونه	
۰/۰۸۲	- ۰/۰۰۶	- ۰/۰۱۱	ضریب همبستگی اسپیرمن	اعتماد اجتماعی
۰/۲۰۴	۰/۳۲۷	۰/۸۵۶	معناداری	
۲۴۲	۲۶۶	۲۸۲	جامعه نمونه	

* در جدول ۵ مشاهده می شود، بین میزان اعتماد کردن با سن و مقطع تحصیلی دانشجویان رابطه مثبت و معنادار وجود دارد ($sig < 0.05$)، بین میزان تمایلات همکاری جویانه با وضعیت مالی خانواده دانشجویان هم رابطه مثبت و معنادار وجود دارد ($sig < 0.05$)، بین میزان صداقت با مقطع تحصیلی دانشجویان رابطه منفی و معنادار وجود دارد ($sig < 0.05$)، در سایر موارد (در سطح اطمینان ۹۵ درصد) رابطه معناداری مشاهده نمی شود.

مقایسه دانشجویان مجرد و متأهل در اعتماد اجتماعی

جدول ۷. آزمون t مستقل، مقایسه اعتماد اجتماعی بین دانشجویان مجرد و متأهل

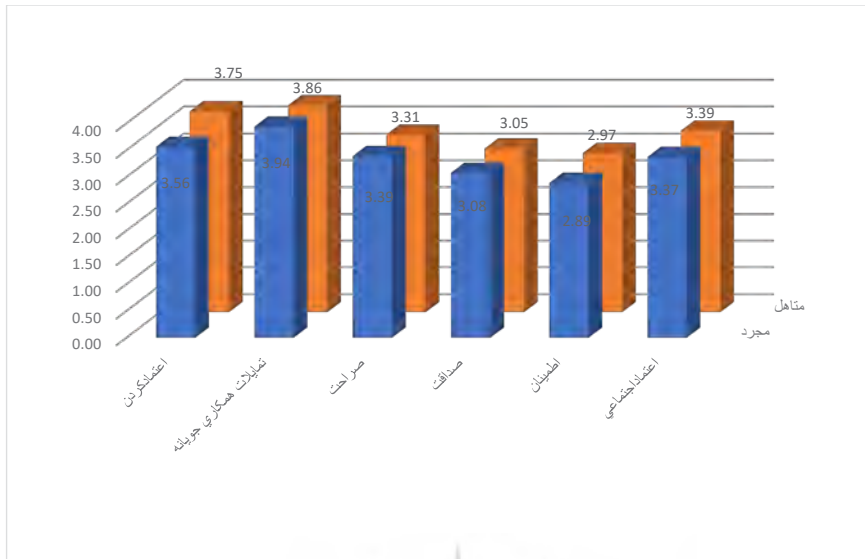
خطای استاندارد میانگین	انحراف استاندارد	میانگین	تعداد	وضعیت تاهل	زیر شاخص های اعتماد اجتماعی
۰/۰۴	۰/۵۳	۳/۵۶	۱۶۲	مجرد	اعتماد کردن
۰/۰۵	۰/۵۲	۳/۷۵	۱۰۲	متاهل	
۰/۰۳	۰/۴۱	۳/۹۴	۱۶۳	مجرد	تمایلات همکاری جویانه
۰/۰۴	۰/۴۴	۳/۸۶	۱۰۴	متاهل	
۰/۰۳	۰/۴۰	۳/۳۹	۱۶۱	مجرد	صراحت
۰/۰۴	۰/۳۹	۳/۳۱	۱۰۴	متاهل	
۰/۰۳	۰/۴۰	۳/۰۸	۱۶۱	مجرد	صداقت
۰/۰۴	۰/۴۲	۳/۰۵	۱۰۴	متاهل	
۰/۰۵	۰/۶۰	۲/۸۹	۱۶۱	مجرد	اطمینان
۰/۰۵	۰/۵۵	۲/۹۷	۱۰۴	متاهل	
۰/۰۲	۰/۲۶	۳/۳۷	۱۶۳	مجرد	اعتماد اجتماعی
۰/۰۲	۰/۲۴	۳/۳۹	۱۰۴	متاهل	

جدول ۸. ادامه آزمون همبستگی

فاصله اطمینان ۹۵ درصد برای تفاضل		خطای استاندارد تفاضل	تفاضل میانگین‌ها	سطح معناداری	درجه آزادی	محاسبه شده t	سطح معناداری	محاسبه شده F	آزمون لیون برای تساوی واریانس‌ها	زیرشاخص‌های اعتماد اجتماعی
حد بالا	حد پایین									
-۰/۰۵	-۰/۳۲	-۰/۰۷	-۰/۱۸	*۰/۰۰۶	۲۶۲	-۲/۷۷۶	۰/۷۴۹	۰/۱۰۲	با فرض تساوی واریانس‌ها	اعتماد کردن
-۰/۰۵	-۰/۳۲	-۰/۰۷	-۰/۱۸	*۰/۰۰۶	۲۱۶/۴	-۲/۷۸۲	--	--	بافرض عدم تساوی واریانس‌ها	تفاوت‌های همکارى جوانه
-۰/۱۹	-۰/۰۲	-۰/۰۵	-۰/۰۸	۰/۱۲۹	۲۶۵	۱/۵۲۴	۰/۲۸	۱/۱۷۲	بافرض تساوی واریانس‌ها	صراحت
-۰/۱۹	-۰/۰۳	-۰/۰۵	-۰/۰۸	۰/۱۳۴	۲۰۸/۹	۱/۵۰۲	--	--	بافرض عدم تساوی واریانس‌ها	صدافت
-۰/۱۷	-۰/۰۲	-۰/۰۵	-۰/۰۸	۰/۱۲۸	۲۶۳	۱/۵۲۸	۰/۵۸۶	۰/۲۹۸	بافرض تساوی واریانس‌ها	اطمینان
-۰/۱۷	-۰/۰۲	-۰/۰۵	-۰/۰۸	۰/۱۲۶	۲۲۳	۱/۵۳۴	--	--	بافرض عدم تساوی واریانس‌ها	اعتماد اجتماعى
-۰/۱۳	-۰/۰۸	-۰/۰۵	-۰/۰۳	۰/۶۲۶	۲۶۳	۰/۴۸۸	۰/۸۴۳	۰/۰۳۹	بافرض تساوی واریانس‌ها	
-۰/۱۳	-۰/۰۸	-۰/۰۵	-۰/۰۳	۰/۶۲۹	۲۱۲/۳	۰/۴۸۳	--	--	بافرض عدم تساوی واریانس‌ها	
-۰/۰۷	-۰/۲۲	-۰/۰۷	-۰/۰۸	۰/۲۸۳	۲۶۳	-۱/۰۷۵	۰/۳۹۳	۰/۷۳۲	بافرض تساوی واریانس‌ها	
-۰/۰۶	-۰/۲۲	-۰/۰۷	-۰/۰۸	۰/۲۷۵	۲۳۲/۴	-۱/۰۹۴	--	--	بافرض عدم تساوی واریانس‌ها	
-۰/۰۵	-۰/۰۸	-۰/۰۳	-۰/۰۲	۰/۶۳۵	۲۶۵	-۰/۴۷۵	۰/۳۹۵	۰/۷۲۷	بافرض تساوی واریانس‌ها	
-۰/۰۵	-۰/۰۸	-۰/۰۳	-۰/۰۲	۰/۶۳	۲۳۰	-۰/۴۸۲	--	--	بافرض عدم تساوی واریانس‌ها	

* بر اساس نتایج آزمون t مستقل در جدول‌های ۷ و ۸ ملاحظه می‌شود، تنها در اعتماد کردن از شاخص‌های اعتماد اجتماعی بین دانشجویان مجرد و متأهل تفاوت معناداری دیده می‌شود (sig<0.05)، اعتماد کردن در دانشجویان متأهل مورد مطالعه بیشتر بوده است.

نمودار ۲. مقایسه اعتماد اجتماعی بین دانشجویان مجرد و مقابل

بحث و نتیجه گیری

پژوهش حاضر با هدف بررسی و مقایسه اعتماد اجتماعی، میان دانشجویان وابسته به اینترنت با دانشجویان غیر وابسته به اینترنت، طراحی و اجرا شده است. یافته‌های پژوهش فرضیه اصلی تحقیق را، مبنی بر وجود تفاوت معنادار بین اعتماد اجتماعی میان دانشجویان وابسته و غیر وابسته به اینترنت، تأیید کرد. بر اساس یافته‌های پژوهش، ملاحظه می‌شود، در «اعتماد کردن» و «صداقت» از شاخص‌های اعتماد اجتماعی، بین دانشجویان وابسته و غیر وابسته به اینترنت تفاوت معناداری وجود داشت، میزان اعتماد کردن و صداقت در دانشجویان غیر وابسته به اینترنت بالاتر است. در مجموع، بین میزان وابستگی به اینترنت با تمایلات همکاری جوینده و صداقت از شاخص‌های اعتماد اجتماعی، رابطه منفی و معنادار وجود دارد، با افزایش وابستگی به اینترنت از تمایلات همکاری جوینده و صداقت دانشجویان کاسته می‌شود.

نتایج نشان داد تنها در اعتماد کردن از شاخص‌های اعتماد اجتماعی، بین دانشجویان زن و مرد تفاوت معناداری دیده می‌شود، اعتماد کردن بین دانشجویان مرد مورد مطالعه بیشتر بوده است. همچنین، بین میزان اعتماد کردن با سن و مقطع تحصیلی دانشجویان، رابطه مثبت و معنادار وجود دارد، بین میزان تمایلات همکاری جوینده، با وضعیت مالی خانواده دانشجویان هم رابطه مثبت و معنادار وجود دارد، بین میزان صداقت با مقطع تحصیلی دانشجویان، رابطه

منفی و معنادار وجود دارد؛ در سایر موارد، در سطح اطمینان ۹۵ درصد، رابطه معناداری مشاهده نمی‌شود. نتایج مؤید آن است که تنها در اعتماد کردن از شاخص‌های اعتماد اجتماعی، بین دانشجویان مجرد و متأهل تفاوت معناداری دیده می‌شود، اعتماد کردن در دانشجویان متأهل مورد مطالعه، بیشتر بوده است.

با توجه به اینکه پیش از این، پژوهشی به مقایسه میزان اعتماد اجتماعی میان کاربران وابسته و غیر وابسته به اینترنت، مبادرت نورزیده است، امکان مقایسه نتایج پژوهش با پژوهش‌های پیشین در مورد فرضیه اصلی، تنها به صورت نسبی میسر است. یافته‌های پژوهش حاضر با یافته‌های نیازی و کرمانی نصرآبادی (۱۳۹۱) همخوانی دارد. پژوهش زمانی و کرمانی نیز نشان داد که با افزایش میزان اعتماد به اینترنت، از میزان اعتماد اجتماعی پاسخگویان کاسته می‌شود. یافته‌های پژوهش موسوی و اسدنژاد احمدآبادی (۱۳۹۴)، درباره وجود رابطه میان اعتماد و فضای مجازی، با یافته‌های پژوهش حاضر همسو است. یافته‌های پژوهش درباره تفاوت میان میزان اعتماد اجتماعی میان کاربران وابسته و غیر وابسته به اینترنت، با یافته‌های پژوهش تاجیک‌اسماعیلی و آقایی (۱۳۹۹) همسویی نسبی دارد.

اینترنت و فضای مجازی به دلیل معماری خاص فضا، عدم امکان تجسد در آن، امکان بی‌نامی، گمنام ماندن و پنهان کردن هویت یا ساخت هویت‌های گوناگون، استفاده از اسامی، پروفایل، اطلاعات و ... ساختگی و جعلی، این امکان را به کاربران می‌دهد که در صورتی که تمایلی به افشای هویت واقعی خود نداشته باشند، بتوانند اطلاعاتی را پنهان کرده و یا بخشی از اطلاعات خود را برای ارائه انتخاب و مابقی را پنهان کنند. لذا، تصور می‌کنند همین امر در مورد دیگران نیز محقق بوده، بنابراین صداقت از جمله شاخص‌هایی است که در خلال استفاده بیش از حد از این فضا، تحت الشعاع قرار گرفته و کمرنگ می‌شود. به واسطه استفاده افراطی و بیش از حد کاربران از اینترنت، طبیعی است که این شاخص از اعتماد اجتماعی در میان آنان کمتر شود.

همان‌طور که یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد، در شاخص‌های اعتماد کردن و صداقت از شاخص‌های اعتماد اجتماعی، بین دانشجویان وابسته و غیر وابسته به اینترنت، تفاوت معناداری وجود دارد و اعتماد کردن و صداقت در دانشجویان غیر وابسته به اینترنت بالاتر است. به عبارت دیگر، دانشجویان وابسته به اینترنت از اعتماد و صداقت کمتری در اعتماد اجتماعی بهره‌مندند. نگاه تحلیلی به این یافته نشان می‌دهد که سبب استفاده افراطی از اینترنت و به تبع آن، بروز وابستگی به اینترنت در دانشجویان وابسته، فاکتورهای اعتماد و صداقت در این دانشجویان کمتر است. شاید علت این موضوع ماهیت استفاده از اینترنت و چت در فضای مجازی است. چراکه کاربران، بدون ابراز هویت واقعی خویش، می‌توانند به راحتی در این فضا حضور پیدا کنند و بدون نیاز به صداقت کامل در این فضا به ایجاد ارتباط با دیگران پردازند.

نتایج پژوهش نشان داد دانشجویانی که وابسته به اینترنت هستند اعتماد کمتری به کاربران دیگر، دوستان، اعضای خانواده، همکلاسی‌ها و ... دارند و بعد صداقت اعتماد اجتماعی را نیز نمی‌پذیرند. این امر در فضای دانشگاه، زنگ خطری برای مسئولان و دست اندرکاران است، چراکه هزینه‌های مادی و معنوی گزافی برای تحصیل در آموزش عالی، چه از جانب خانواده‌ها و چه از جانب مراکز آموزشی، صرف می‌شود و در صورت نبود اعتماد و صداقت در این حوزه، مسلماً بخشی از این هزینه‌ها (مادی و معنوی) به هدر خواهد رفت.

یافته‌های پژوهش فرضیه فرعی نخست را تأیید کرد و نشان داد، وابستگی به اینترنت در دانشجویان زن و مرد متفاوت است. وابستگی به اینترنت میان دانشجویان مرد، به گونه‌ای است که ۳۴/۳ درصد آنان را در بر گرفته است، ولی ۲۳/۱ درصد زنان دانشجو را در بر می‌گیرد که نشان‌دهنده وابستگی بیشتر مردان مورد مطالعه به اینترنت است. یافته‌ها همچنین مبین این موضوع‌اند که تنها در اعتماد کردن از شاخص‌های اعتماد اجتماعی، بین دانشجویان زن و مرد تفاوت معناداری دیده می‌شود، اعتماد کردن در دانشجویان مرد مورد مطالعه بیشتر بوده است. یافته‌های پژوهش حاضر درباره رابطه میان جنسیت و میزان اعتماد، با نتایج پژوهش‌های سیدان و عبدالصمدی (۱۳۹۰)، قریشی و صداقت (۱۳۸۸) همسو است. ولی یافته‌های پژوهش حاضر با نتایج پژوهش‌های فرقانی و مهاجری (۱۳۹۷) و اجاقلو و زاهدی (۱۳۸۷)، ناهمسو است.

اعتماد اجتماعی به عنوان یکی از شاخص‌های سرمایه اجتماعی، یکی از حوزه‌هایی است که نابرابری‌های جنسیتی در آن مشاهده می‌شود. یافته‌های برخی پژوهش‌ها نشان از کمتر بودن سطح دستیابی زنان به مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی از جمله میزان اعتماد دارد. نابرابری‌های موجود میان زنان و مردان در دستیابی به منابع، دستیابی ناکافی زنان به منابع سرمایه‌های اجتماعی و وجود تبعیض جنسیتی در جامعه، می‌تواند از عوامل زمینه‌ساز کمتر بودن میزان اعتماد اجتماعی زنان نسبت به مردان باشد. به منظور ارتقای سطح اعتماد اجتماعی زنان، و پیشگیری از آسیب‌های احتمالی و حتمی این حوزه، و به منظور کاهش نابرابری‌های جنسیتی پیشنهاد می‌شود نهادها و سازمان‌های ذی‌ربط در این زمینه اقدام‌های سازمانی رسمی و غیر رسمی را مد نظر قرار دهند.

یافته‌های حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌ها، در خصوص فرضیه فرعی دوم، نشان داد تنها در اعتماد کردن از شاخص‌های اعتماد اجتماعی، بین دانشجویان مجرد و متأهل تفاوت معناداری دیده می‌شود؛ اعتماد کردن در دانشجویان متأهل مورد مطالعه، بیشتر بوده است. یافته‌های پژوهش حاضر در خصوص رابطه میان وضعیت تأهل با اعتماد اجتماعی، با نتایج قریشی و صداقت (۱۳۸۸) همسویی دارد، ولی با یافته‌های پژوهش‌های فرقانی و مهاجری (۱۳۹۷) و اجاقلو و زاهدی (۱۳۸۴)، ناهمسو است. در تحلیل بالاتر بودن اعتماد اجتماعی در دانشجویان متأهل، شاید بتوان به این نکته اشاره کرد که با درگیر شدن افراد در زندگی مشترک

تاجیک اسماعیلی (۱۳۹۴)، شهبازی و میردريکوند (۱۳۹۳)، صالحی و نعیم یاوری (۱۳۹۳)، بیرامی و دیگران (۱۳۹۳)، محسنی تبریزی و دیگران (۱۳۹۰)، کاپلان و سادوک (۲۰۰۳)، از جهت تأثیرها و تبعات منفی وابستگی به اینترنت بر ابعاد مختلف زندگی کاربران، همسویی و همخوانی دارد.

پیشنهادها

با توجه به یافته‌های پژوهش در حوزه کاربردی، پیشنهاد می‌شود با توجه به میزان شیوع وابستگی به اینترنت میان دانشجویان، سیاست‌گذاری‌ها و تمهیدات لازم از سوی مسئولان امور اجتماعی - فرهنگی جهت کنترل و کاهش این نوع وابستگی اتخاذ شود. از آنجا که میزان زیاد استفاده از اینترنت، به عنوان یکی از پیش‌زمینه‌های وابستگی به اینترنت نقش مؤثری در این زمینه دارد، پیشنهاد می‌شود دست اندرکاران و مسئولان ذی‌ربط در دانشگاه‌ها، طی برگزاری کارگاه‌های آموزشی برای افزایش مهارت دانشجویان کاربر اینترنت، در کنترل میزان استفاده از اینترنت، در پیشگیری از وابستگی و اعتیاد به اینترنت اقدام‌های لازم را به عمل آورند. همچنین با افزایش آگاهی و سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی دانشجویان، به آنان در استفاده مطلوب و بهره‌مندی از مزایای این فناوری کمک کنند. با توجه به شیوع روزافزون استفاده‌های افراطی از اینترنت و نرم‌افزارهای وابسته میان جوانان و دانشجویان، به پژوهشگران آتی پیشنهاد می‌شود بیش‌ازپیش، به طراحی و اجرای پژوهش‌هایی در زمینه شناسایی دقیق‌تر و عمیق‌تر تبعات منفی وابستگی به اینترنت بپردازند.

در زمینه اعتماد اجتماعی، به پژوهشگران پیشنهاد می‌شود پژوهشی در زمینه رابطه متغیرهای دیگر با اعتماد اجتماعی، جهت بررسی علل و زمینه‌های تأثیرگذار بر این متغیر انجام دهند.

از محدودیت‌های پژوهش حاضر این است که با توجه به آنکه پژوهش حاضر میان دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحدهای شهر تهران انجام شده، لذا تعمیم یافته‌های آن به دانشجویان دانشگاه‌ها و شهرهای دیگر باید با رعایت جوانب احتیاط علمی انجام شود.

منابع

- احمری طهران، هدی، اکرم حیدری، احمد کجویی، مریم مقیسه، و آزاد ایرانی. "همبستگی بین نگرش به امور مذهب و افسردگی در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی قم". مجله دانشگاه علوم پزشکی قم. ۳، ۳ (۱۳۸۷): ۵۱-۵۶.
- آراسته، حمیدرضا، و هادی رزقی شیرسوار. "ارزیابی سطح اعتماد اجتماعی در میان دانشجویان مشغول به تحصیل در دانشگاه‌های کشور (نمونه موردی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران)". پژوهش‌نامه علوم اجتماعی ۲۳ (۱۳۸۸): ۹۹-۱۱۷.
- اردکانیان، رضا، و سمیه تاجیک‌اسماعیلی. "مقایسه مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان وابسته به اینترنت در مدارس هوشمند و عادی". خانواده و پژوهش. ۱۲، ۲۷ (۱۳۹۴): ۷-۲۶.
- بوربور، اکرم، و سمیه تاجیک‌اسماعیلی. "تحلیل وضعیت هویت اجتماعی زنان شهر تهران بر اساس استفاده از رسانه‌های اجتماعی و متغیرهای زمینه‌ای". رسانه. ۴، ۳۲ (۱۴۰۰): ۱۳۱-۱۶۴.
- تاجیک‌اسماعیلی، سمیه، و سیروس مرادی. "رابطه میان تبلیغات تجاری تلویزیون با انتخاب محصولات از طرف مشتریان". رسانه ۲۹، ۱ (۱۳۹۷): ۷۹-۱۱۰.
- اوجاقلو، سجاد، و محمدجواد زاهدی. "بررسی اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن در بین ساکنان شهر زنجان". جامعه‌شناسی ایران. ۶، ۱ (۱۳۸۴): ۹۲-۱۲۵.
- بیرامی، منصور، یزدان موحدی، و معصومه موحدی. "ارتباط حمایت اجتماعی ادراک شده و احساس تنهایی اجتماعی - عاطفی با اعتیاد به اینترنت در جامعه دانشجویی". شناخت اجتماعی. ۳، ۲ (۱۳۹۳): ۱۰۹-۱۲۲.
- پورمحمدی، علی اصغر. ۱۳۷۸. اعتماد به تلویزیون و عوامل مؤثر بر آن. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه شهید بهشتی.
- تاجیک‌اسماعیلی، سمیه ۱۳۹۴. تأثیر وابستگی به اینترنت بر اضطراب امتحان دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی شهر تهران. طرح پژوهشی. دانشگاه آزاد اسلامی تهران شرق.
- تاجیک‌اسماعیلی، سمیه، و مهدی آقایی. "مقایسه روابط صمیمانه میان کاربران وابسته به اینترنت و کاربران غیروابسته در میان دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی شهر تهران". مطالعات فرهنگ - ارتباطات. ۲۱، ۵۱ (۱۳۹۹): ۹۱-۱۱۴.
- جوادی بورا، علی، و فاطمه هاشم‌نژاد ابرسی. "بررسی تأثیر میزان استفاده از رسانه‌های جمعی بر میزان اعتماد اجتماعی دانشجویان دانشگاه آزاد قائم شهر در سال ۱۳۹۶". مشارکت و توسعه اجتماعی. ۳، ۵ (۱۳۹۶): ۱۱۱-۱۲۶.
- خادمی، بهبود، محمدرضا ایروانی، و الهام دیندار. "بررسی عوامل مؤثر بر اعتماد در بین دانشجویان (مطالعه موردی دانشجویان دانشگاه‌های شهر جهرم)". فصلنامه تخصصی علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر. ۵، ۱۲ (۱۳۹۰): ۱۲۵-۱۵۸.
- سیدان، فریبا، و محبوبه عبدالصمدی. "رابطه سرمایه اجتماعی و سلامت روان زنان و مردان". رفاه اجتماعی. ۱۱، ۴۲ (۱۳۹۰): ۲۲۹-۲۵۴.
- شارع‌پور، محمود، نادر رزاقی، و خلیل غلام‌زاده. "بررسی رابطه انواع اعتماد با اعتماد اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه مازندران". مجله مطالعات اجتماعی ایران. ۴، ۳ (۱۳۹۰): ۶۳-۸۲.
- حقیقی، الهام، و غلامرضا منتظر. "شناسایی عوامل مؤثر بر اعتمادسازی در شبکه‌های اجتماعی برخط به کمک روش الکترون فازی". مدیریت فناوری اطلاعات. ۷، ۴ (۱۳۹۴): ۷۱۵-۷۴۰.
- صفاری‌نیا، مجید، و نسیم شریف. "ساخت و بررسی ویژگی‌های روانسنجی پرسشنامه اعتماد اجتماعی". پژوهش‌های روان‌شناسی اجتماعی. ۳، ۱۱ (۱۳۸۹): ۴۷-۵۸.
- تامپلسون، جان. ۱۳۸۱. جهانی شدن و فرهنگ. ترجمه محسن حکیمی. تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.

شهبازی‌راد، افسانه، و فضل‌اله میردریگونند. "رابطه اعتیاد به اینترنت با افسردگی، سلامت روان و ویژگی‌های جمعیت‌شناختی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه". مجله دانشگاه علوم پزشکی ایلام، ۲۲، صمیمه (۱۳۹۳): ۸۱.

صالحی، عصمت، و مجید نعیم‌پاوری. "بررسی رابطه بین عوامل خانوادگی با اعتیاد به اینترنت و آسیب‌های ناشی از آن در بین جوانان شهر یزد". مطالعات پلیس زن، ۲۰، ۸ (۱۳۹۳): ۲۴-۴۲.

صفاری‌نیا، مجید. ۱۳۹۱. آزمون‌های روانشناسی اجتماعی و شخصیت. تهران: انتشارات کتاب ارجمند.
عباس‌زاده، محمد. "عوامل مؤثر بر شکل‌گیری اعتماد اجتماعی دانشجویان". رفاه اجتماعی، ۴۰، ۱۵ (۱۳۸۳): ۲۶۷-۲۹۲.

عزیزی‌نژاد، بهاره، رحیمه پورحیدر، ژیلارنجی، و زعفر قلی‌نژاد. "بررسی وضعیت اعتیاد به اینترنت در میان دانشجویان و رابطه آن با مؤلفه‌های شخصیتی و اضطراب". مجله دانشکده پرستاری و مامایی ارومیه، ۱۲، ۱۰ (۱۳۹۳): ۹۵۹-۹۶۴.

فرقانی، محمدمهدی، و ربابه مهاجری. "وضعیت اعتماد جوانان به شبکه‌های اجتماعی در شهر تهران". مطالعات فرهنگ ارتباطات، ۱۹، ۴۱ (۱۳۹۷): ۳۱-۵۳.

فقیه آرام، بتول، زهرا ابراهیمی، و محسن زرغامی. ۱۳۹۴. آسیب‌های روانی-اجتماعی موجود در زمینه پدیده‌های نوظهور در ارتباط با تکنولوژی اینترنت و تلفن همراه در میان دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامشهر و ارائه راهکارهای مناسب. طرح پژوهشی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد اسلامشهر.

قریشی، فخرالسادات، و کامران صداقت. "بررسی نقش عوامل فرهنگی-اجتماعی مرتبط بر شکل‌گیری اعتماد اجتماعی شهروندان تبریز". جامعه‌شناسی کاربردی دانشگاه اصفهان، ۲۰، ۳۶ (۱۳۸۸): ۷۵-۱۰۲.

کلمن، جیمز. ۱۳۷۷. بنیاد نظریه‌های اجتماعی. ترجمه: منوچهر صبوری، تهران: نشر نی.
محسنی تبریزی، علیرضا، سعید معیدفر، و فاطمه گلابی. "بررسی اعتماد اجتماعی با نگاهی نسلی به جامعه".

جامعه‌شناسی کاربردی، ۲۲، ۴۱ (۱۳۹۰): ۴۱-۷۰.

حسین‌پور، جعفر، و کاظم معتمدنژاد. "بررسی رابطه میزان مصرف رسانه‌ها و میزان سرمایه اجتماعی شهروندان تهرانی". برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، ۳، ۶ (۱۳۹۴): ۱۲۹-۱۷۳.

موسوی، سیدکمال‌الدین، و معصومه اسدنژاد احمدآبادی. "تحلیل جامعه‌شناختی فرهنگ اعتماد در فضای مجازی". مطالعات رسانه‌های نوین، ۱، ۴ (۱۳۹۴): ۲۴۷-۲۸۱.

میرزائیان، بهرام، فرشته باعزت، و نعیمه خاکپور. "اعتیاد به اینترنت در بین دانشجویان و تأثیر آن بر سلامت روان". فناوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی، ۲، ۱ (۱۳۹۰): ۱۴۱-۱۶۰.

نیازی، محسن، و محسن کرمانی نصرآبادی. "تبیین رابطه اعتیاد به اینترنت بر میزان اعتماد اجتماعی (مطالعه موردی: دانشجویان دانشگاه کاشان در سال ۱۳۹۰)". علوم اجتماعی، ۱۹، ۵۷ (۱۳۹۱): ۱۵۵-۱۸۴.

ویژشفر، فاطمه. "بررسی میزان اعتیاد به اینترنت در استفاده‌کنندگان از کافی‌نت‌های شهر لار". اصول بهداشت روانی، ۷، ۲۵ (۱۳۸۴): ۲۷-۳۳.

Delihey, J. 2003. *Lebensbedingungen und wohlbefinden in Europa*. Bonn Bildung.

Delihey, J., & Kenneth, N. 2002. *Who trust? The origins of social trust in seven nations*. New York: Warner Books.

Fitzpatrick, J.J. "Internet addiction: Recognition and intervention". Archives of psychiatric nursing, psychiatric nursing.org (2008).

Kaplan, H, sadock B. 2003. *Synopsis of psychiatry: Behavioral sciences/ clinical psychiatry*. Ninth edition. Philadelphia: Lippincott Williams and Wilkins.

- Kuss, D. J., G. W. Shorter, A. J. Van Rooij, D. Van de Mheen, and M. D. Griffiths "The Internet addiction components model and personality: Establishing construct validity via a nomological network", *Computers in Human Behavior*, Vol.39 (2014).
- Lehenbauer-Baum, M. and M. Fohringer. "Towards classification criteria for internet gaming disorder: Debunking differences between addiction and high engagement in a German sample of World of Warcraft players", *Computers in Human Behavior*, Vol.45 (2015).
- Li, C., J. Dang, X. Zhang, and J. Guo. "Internet addiction among Chinese adolescents: The effect of parental behavior and self-control", *Computers in Human Behavior*, Vol.41 (2014).
- Takakura, M. "Does social trust at school affect students' smoking and drinking behavior in Japan?" *Social Science & Medicine*, 72 (2011): 299-306.
- Xu, J.; Zhonghua Yu, F.; Yi, X. & Za, Z. "Internet addiction among shanghai adolescents: Prevalence and epidemiological features". 42(10) (2008).
- Young K. S. "Internet addiction: The emergence of a new clinical disorder". *Cyber-Psychology & Behavior*, (3), (2009): 237- 244.
- Young, k.s 1999, *Internet addiction: the emergence of new clinical disorder paper presented at the 104 the anal meeting of the APA*. Toronto.
- Young, K. S. 1998. *Caught in the net: How to recognize the sings of internet addiction and a winning strategy for recovery*. New York: John Willy and sons.
- Kail, R.V., & Cavanaugh, J. C. 1996. *Human developmeny*. CA: Br00ks/cole Publishing.
- Vlaar, Paul, W.L., Frans, A.J., van den Bosch, & Henk W. Volberda. "on The Evolution of Trust, Distrust and Formal Coordination and control in Inter-organizational Relation Ships: Toward an Integrative Framework". *Group organization management*, 32 (2007): 407-429.